

**УЛСЫН ОНЦ ЧУХАЛ ОБЪЕКТЫН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ
ХАНГАХ АЖИЛЛАГААНЫ ТОГТОЛЦОО**
ENSURING SECURITY OF PRIVATE NATIONAL
OBJECTS OPERATING SYSTEM

Ү.Хосбаяр

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн гүйцэтгэх
ажлын тэнхимийн эрхлэгч, доктор (Ph.D)
цагдаагийн хурандаа

U. Hosbayar

University of Internal Affairs, Head of the Criminal
intelligence Department of the Police school,
Doctor (Ph.D), police colonel

Товч агуулга: Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах зорилтыг хэрэгжүүлэхэд сөрөг нөлөөлөл үзүүлж болзошгүй хүчин зүйлс, тэдгээрийн эх сурвалж, шинж чанараар судлан шинжлэх нь аюулгүй байдлыг хангах арга, замыг тодорхойлох, учирч болох аюул, занал, сорил, эрсдэлээс хамгаалагдах баталгаатай нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Иймд энэхүү илтгэлээр улсын онц чухал объектын байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоо, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг онолын үүднээс тодорхойлохыг зорьсон.

Abstract. Analyzing the factors, their sources and characteristics that may have a negative impact on the implementation of the goal of ensuring the safety of extremely important state objects, will determine the methods and ways to ensure safety, and create guaranteed conditions for protection from possible threats, threats, challenges, and risks. Therefore, this report aims to theoretically define the operational system for ensuring the condition of the state's most important objects and the factors affecting it.

Түлхүүр үг: Аюул занал, аюулгүй байдал, эрсдэл, улсын онц чухал объект, нөлөөлөх хүчин зүйл, баталгаа, сорил, эрсдэл.

Key words: Threats, security, risks, important state objects, influencing factors, guarantees, challenges, risks.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах зорилтыг хэрэгжүүлэхэд сөрөг нөлөөлөл үзүүлж, хэрэгжих боломжийг багасгаж болзошгүй хүчин зүйлсийн талаар тэдгээрийн эх сурвалж, шинж чанараар судлан шинжлэх нь аюулгүй байдлыг хангах арга, замыг тодорхойлох, учирч болох аюул, занал, сорил, эрсдэлээс хамгаалах баталгаатай нөхцөл бий болгохыг шаарддаг.

Тийнхүү нүүрлэж буй аюул, заналын хор хөнөөлөөс хамгаалах, няцаах үйл ажиллагааны нэгдлийг бий болгох нь аюулгүй байдал судлалын үр дүнгийн илэрхийлэл болдог.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөх хүчин зүйлс, түүнээс үүдэлтэй аюул, занал бодитойгоор оршин тогтнож байгаа нөхцөлд аюулгүй байдлыг хангах нөхцөлийг бий болгож, түүнийг хэрэгжүүлэх бүтэц, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх нь зүйн хэрэг юм.

Аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны зорилго нь “түүхэн буюу цаг хугацааны тодорхой нөхцөлд язгуур ашиг сонирхлыг гадаад ба дотоод болзошгүй аюулаас хамгаалж, түүнийг аюулгүй байдлаа хангаж буй объектын хөгжил, дэвшил, хэвийн ажиллагааны үндсэн нөхцөл болгоход оршино”¹ хэмээх судлаачийн тодорхойлолт байдаг.

Энэхүү зорилтын гол агуулга нь түүнд хүрэхийн тулд нэг үйлдэл, үйл ажиллагаагаар үр дүн хангагдахгүй бөгөөд харилцан бие биеэ нөхөж чадах цогц, бие даасан үйл ажиллагаагаар дамжин хэрэгжих зүй тогтолтой.

¹ Карпов.В.И, Павлов.Д.Б. Основы теории обеспечения безопасности личности, общества, и государства. М., 2000.с.44.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааны чиглэл тус бүр өөр өөрийн гэсэн зорилготой байж болох ч эцсийн үр дүнгийн төлөөх зорилго нэгдмэл агуулгатай байна. Аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны үндсэн зорилт нь учирч болох аюулыг илрүүлж, үнэлэх, улмаар түүний бодитойгоор оршин байгаа аюулыг эрсдэл, заналхийлэлгүй болгон өөрчлөн хувиргах явдал байдаг.

Эндээс авч үзвэл улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь тодорхой дэс дараалал бүхий үе шатыг дамжин хэрэгжих боломжтой гэсэн дүгнэлт гарч байна. Судлаачдын зүгээс ч аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоог нэг талаас үйл ажиллагааны цогц нэгдэл, түүнийг хэрэгжүүлэгч субъектын мөн чанар талаас авч үзэхийн өмнө үйл ажиллагааны үе шаттай байдлаар судалсан байдаг. Зарим судлаач аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны үе шатыг аюулыг илрүүлэх, өөрчлөх гэсэн үндсэн хоёр төрөлд хувааж үзсэн бол нөгөө нэг нь тухайн объектод нүүрлэж болох аюул, заналыг илрүүлж, үнэлэх, тэдгээрийн орон зай, цаг хугацааны өрнөлд дүн шинжилгээ хийж, шийдвэрийн санал боловсруулах, аюулыг зайлуулах, аюулыг саармагжуулах, тасалдуулах, тусгаарлах, арилгах, устгах гэж илүү дэлгэрэнгүй тодорхойлж өгчээ.²

Судлаачдын дүгнэлтийг харьцуулж үзвэл аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь юуны түрүүнд аюул, заналыг илрүүлэн судлан шинжлэх, үнэлэх, улмаар түүний хор аюулыг арилгах, бууруулахад чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үндсэн чиглэлд санаа нэгдсэн хэдий ч хоёр дахь тодорхойлолт илүү нарийвчлалтай үе шатанд хувааж авч үзсэн нь аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцооны үндсийг бий болгоход чухлаар нөлөөлнө.

Иймд улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны үе шатыг мөн адил дээр дурдсан хэлбэрт нийцүүлэхийн зэрэгцээ тухайн объектын онцлогийг харгалзан хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны үе шатыг дараах дэс дарааллаар хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Аюулыг илрүүлэх, учирч болох аюул, занал, сорил, эрсдэлийг эх сурвалж, шинж чанараар нь бүлэглэн ангилж судлах.
2. Аюулыг үнэлэх, орон зай, цаг хугацааны хувьд дүн шинжилгээ хийх.
3. Аюулыг зайлуулах, саармагжуулах, арилгах.
4. Аюулгүй байдлыг хангах шийдвэр, төлөвлөлтийн санал боловсруулах.
5. Хэрэгжилтэд үнэлгээ хийж, хяналт тавих гэж тодорхойлж байна.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоог агуулга, мөн чанарын хувьд түүнийг бүрдүүлэгч бүтэц талаас нь авч үзэхээс гадна өөр хоорондоо харилцан уялдаа холбоотой, нэгдмэл, харилцан нөлөөлөл бүхий үйл ажиллагааны нэгдэл талаас нь тодорхойлох шаардлагатай гэж үзсэн.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах бүтэц нь аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч субъект буюу удирдлагын болон гүйцэтгэх, хянах, хамгаалах, судлан шинжлэх чиг үүрэг бүхий бүрдлээс тогтоно.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах субъект гэж аюулаас урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, аюулын үйл явцыг таслан зогсоох, нэгэнт үүссэн аюул, заналын хор уршгийг бууруулах, арилгах чиглэлээр тодорхой шийдвэр гарган хэрэгжүүлж буй этгээд, түүний нэгдлийг хэлнэ.

Энэ субъект нь нэг талаас мэргэжлийн удирдлагыг хэрэгжүүлж буй шууд удирдах удирдлагын чиг үүрэг бүхий албан тушаалтан байхаас гадна аюулгүй байдлыг хангахад сөргөөр нөлөөлж буй гадаад, дотоод хүчин зүйлсийг арилгах нөхцөлийг бий болгох эрх хэмжээ бүхий, аюулгүй байдлыг хангах суурь нөхцөлийг бүрдүүлж буй байгууллага, албан тушаалтан байж болно.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангахад шууд бусаар оролцож буй ийм төрлийн субъектэд төрийн эрх барих буюу хууль тогтоох байгууллага, гүйцэтгэх засаглалын байгууллага,

² Ч.Улаанхүү. Аюулгүй байдлын онол, арга зүйн асуудал. УБ., 2014. 87-88 дахь тал.

тодорхой хүрээнд хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг хангахад хамтран ажиллаж буй бусад хууль сахиулах, гамшгаас хамгаалах байгууллагууд багтана.

Хууль тогтоох байгууллага нь улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах эрх зүйн үндсийг бий болгох, аюулгүй байдлыг хангахад оролцож буй төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа, зохион байгуулалтын журмыг тогтоох, аюулгүй байдлыг хангах төсвийг батлах зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг бол гүйцэтгэх засаглалын, төрийн захиргааны төв байгууллага нь хууль тогтоомжийн гүйцэтгэлийг хангах, хяналт тавих, салбарын хэмжээний бодлого боловсруулах, улс орны хэмжээний нэгдсэн, цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, хуульд нийцүүлэн аюулгүй байдлыг хангах байгууллагыг өөрчлөн байгуулах, татан буулгах зэрэг эрх хэмжээтэй оролцоно.

Харин улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаанд шууд хяналт тавьж мэргэжлийн удирдлагаар хангах субъект нь улсын онц чухал объектын аюулгүй байдалд нөлөөлөх гадаад, дотоод хүчин зүйлсийг судлан шинжлэх, түүнээс үүсэх аюул, занал, сорил, эрсдэлийг илрүүлэх, үнэлэх, аюулгүй байдлыг хангах байгууллагын бодлого, түүн дотор хүний нөөцийн бодлогыг боловсруулна.

Түүнээс гадна аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны явц, үр дүнд хяналт тавьж нөхцөл байдал нэгдсэн дүн шинжилгээ хийх, аюулгүй байдлын ажилтны хөгжил, сургалт, мэргэшүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах, аюулгүй байдлын төсвийн хангамж, эдийн засгийн чадавхыг дээшлүүлэх, техник хэрэгсэл, орчныг бүрдүүлэхэд бодлогын дэмжлэг үзүүлэх зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Аюулгүй байдлын үүднээс судлаачид аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоог нэгдүгээрт, түүнийг бүрдүүлэгч дэд систем буюу бүтцийн талаас, хоёрдугаарт, тэдгээр бүтцийг зүгээс хэрэгжүүлж буй харилцан ажиллагаагаар тодорхойлсон байна.³

Энд аюулгүй байдлын бүтэц нь хэдийгээр тус тусын онцлог шинж, учирч болох аюул заналхийлэл зэргээрээ харилцан адилгүй боловч бүрдэл хэсэг бүр дараах асуудлыг нийтлэг байдлаар агуулж байдаг. Үүнд:

- ✓ Аюулгүй байдлыг хангах тогтолцооны субъект, объектууд.
- ✓ Аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, зорилго, зорилт, зарчмуудыг авч үзэх ба энэ нь нийгмийн бүхий л салбарт нэгэн адил хамаарна.
- ✓ Аюулгүй байдлын чиглэл тус бүрийн болон хоорондын харилцааг зохицуулах эрх зүйн хэм хэмжээ.
- ✓ Аюулгүй байдлаа хангах зорилт бүхий субъект, объектын ашиг сонирхол.
- ✓ Аюул заналын талаарх мэдээлэл, ойлголт.
- ✓ Аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны арга, хэлбэр, явц, үр дүн зэрэг болно.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах чиглэл нь чухам ямар объектыг аюул, занал, сорил, эрсдэлээс хамгаалах гэж байгаагаар дараах үндсэн дэд хэсгүүдэд хуваагдана. Үүнд:

1. Улсын онц чухал объектыг хамгаалж буй албан хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа.
2. Улсын онц чухал объектод ажиллагсадын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа.
3. Байгууллагын барилга, байгууламж, төхөөрөмжлөл, дэд бүтэц буюу объектын аюулгүй байдлыг хангах.
4. Үйл ажиллагааны аюулгүй байдлыг хангах гэсэн дөрвөн үндсэн чиглэлд хуваан авч үзнэ.

Эдгээрээс гадна өнөөгийн нийгэм, улс төрийн нөхцөл, байдал, технологийн хөгжил, орчны өөрчлөлт зэргээс хамааран дээрх дөрвөн үндсэн чиглэл тус бүрд хамаарч, зүй тогтлын хувьд зайлшгүй хамт хэрэгжиж, улсын онц чухал объектын аюулгүй байдалд нөлөөлөх сөрөг хүчин зүйлсээс хамгаалах нэмэлт чиглэлүүд байна.

Үүнд, байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах, эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах, хүрээлэн буй орчны аюулгүй байдлыг хангах, мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах зэргийг дурдаж болно.

³ Ч.Улаанхүү. Дурдсан бүтээл. 79 дэх тал.

Дээрх дүгнэлтээс авч үзвэл улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцооны дэд хэсгүүдийг аюулаас хамгаалагдах шаардлагатай объектын төрлөөр нь дөрөв хувааж авч үзсэн боловч эдгээр аюулгүй байдлыг хангах чиглэл тус бүрийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны арга, хэлбэр, онцлог зэргийг тусгайлан төрөлжүүлэх шаардлагагүй бөгөөд аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоог нэгдсэн байдлаар тодорхойлно.

Өөрөөр хэлбэл улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлын үндсэн чиглэлүүд нь хамгаалагдаж буй объектын онцлог шинж, нүүрлэж буй аюул, заналхийллийн төвшнөөр ялгагдах боловч аюулгүй байдлын ухагдахуун, шаардлага, аюул, заналхийллийг үнэлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний цар хүрээ, хугацаа, аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаа, тогтолцоо зэргийн хувьд нэг нь нөгөөгөөсөө ялгагдах боломжгүй, адил түвшинд хэрэгжих зүй тогтолтой байдаг.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоог дээр дурдсан үндсэн чиглэлүүд, үе шатанд хуваан үзэхээс гадна түүний чиг үүргийг дарааллын хувьд Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тухай хуульд нийцүүлэн дараах байдлаар тодорхойлж болно. Үүнд:

- Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдалд нөлөөлөх аюулын шинж чанар, чиглэлээс шалтгаалан язгуур ашиг сонирхлоо хамгаалах стратеги зорилт, түүнийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг тодорхойлох.

- Улсын онц чухал объектын язгуур ашиг сонирхолд учирч буй аюул, аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцооны үр дүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийн нөлөөг илрүүлэх, үнэлэх, урьдчилан дүгнэх.

- Аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг төлөвлөх.

- Аюулгүй байдлын хангах ажиллагааны тогтолцоон дахь хүч, хэрэгслийг боловсронгуй болгох зэрэг болно. Энэхүү чиг үүргийн дараалал нь Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах чиглэл тус бүрд нэгэн адил хамаарна.

Судлаачид “Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоо”-г аюулгүй байдлын орчин бүрдүүлэх, хямралт болон тайван үед аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа, аюулгүй байдлыг удирдах гэсэн хэсгүүдэд хуваан авч үзжээ.⁴

Харин аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцооны талаар бусад судлаачид үзэхдээ “...зориудаар байгуулагдсан харилцан ажиллагч субъектын нэгдэл, хуулиар баталгаажсан үзэл баримтлал, номлолууд, нийгмийн сэтгэлгээний төлөвийг баталгаажуулах хүч, хэрэгсэл, аюул, заналыг хаагдуулах замаар найдвартай оршин тогтнох, тогтвортой хөгжих бүтэц, институци”⁵, “аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаанд оролцож буй хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх засаглал, олон нийт, иргэн, аюулгүй байдлыг хангах салбарын харилцааг зохицуулж буй эрх зүйн баримт бичгийн нэгдмэл цогцыг хэлнэ”⁶ гэж тодорхойлжээ.

Судлаачдын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцооны талаарх санал, дүгнэлт нь өргөн хүрээтэй тодорхойлогдсон байгаа нь аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоог Үндэсний аюулгүй байдлын түвшинд авч үзсэнтэй холбоотой. Гэвч аюулгүй байдлыг хангах тогтолцооны үндсэн шинж, бүрдлийн талаар судлаачдын байр суурь нэг байна.

Судлаачдын дүгнэлт, аюулгүй байдлын онолын ухагдахуунуудыг шинжилж үзвэл аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоо нь дараах хэсгүүдээс бүрдэж байна. Үүнд:

- Аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий субъектүүдийн нэгдэл.

- Аюулгүй байдлын тогтолцоонд хамаарах, аюулгүй байдлын объектын шинжээр ялгагдах бие даасан чиглэлүүд.

⁴ Д.Адъяабазар. Байгууллага, албан хаагчийн аюулгүй байдлыг хангахад шинэ хандлага чухал. Сүлд-Инфо. УБ., 2015. №01. 41 дэх тал.

⁵ Ч.Улаанхүү. Аюулгүй байдлын онол, арга зүйн асуудал. УБ., 2014. 81 дэх тал.

⁶ Ж.Бор. В.Чулуунбат. Үндэсний аюулгүй байдлын онолын үндэс. УБ., 2012. 170 дахь тал.

- Тодорхой үе шатыг дамжин хэрэгжих, аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоог бий болгох зүй тогтол бүхий арга хэмжээний нэгдэл зэрэг болно.

Эндээс сүүлийн чиглэлийг гол үндэс болгон Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоо гэдэг нь “Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий бүх шатны байгууллага, албан хаагч, бусад субъектээс заавал хэрэгжүүлэх шинжийг агуулсан аюул, занал, сорил, эрсдэлийг илрүүлэх, үнэлэх, хор уршгийг арилгах, таслан зогсооход чиглэсэн, онцлог шинж бүхий арга хэмжээний нэгдэл юм” гэж тодорхойлж байна.

Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааг тодорхой дэс дараалал, харилцан бие биетэй зохицолдсон, нягт уялдаа холбоо бүхий цогц байдлаар хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Энэхүү аюулгүй байдлыг хангах цогц арга хэмжээг зохион байгуулахдаа дараах үндсэн зарчмыг баримтална. Үүнд:

1) Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах зорилго, зорилтоо тодорхойлж, түүнд нийцсэн үйл ажиллагаа явуулах.

2) Аюулгүй байдалд хор уршиг учруулж болзошгүй аюул заналаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг тэргүүлэх шинж чанартай хэрэгжүүлэх.

3) Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах бүхий л цогц арга хэмжээ шуурхай, тасралтгүй шинж чанартай байх.

4) Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ, инженер техникийн хэрэгслийг ашиглах, бусад үйл ажиллагаанд шинжлэх ухаан, технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх.

5) Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцооны хүрээнд явагдаж байгаа арга хэмжээ, үйл ажиллагаа, хүч хэрэгслүүд нь хоорондоо нягт уялдаа холбоотой байх.

Дүгнэлт

1. Аюулгүй байдлыг хангах асуудлыг зөвхөн цэрэг, батлан хамгаалахын хүрээнд тодорхойлдог байсан уламжлалт хандлага өөрчлөгдөж, улс төр, эдийн засаг, нийгмийн бүхий л салбарыг хамарч, аюулгүй байдлыг хангах бодлого, чиглэл боловсронгуй болсоор байгаа өнөөгийн нөхцөлд улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах асуудал нь бие даасан салбар судлал байх нь зүйн хэрэг гэж үзлээ.

2. Эдийн засаг, улс төр, нийгмийн харилцаа хурдтай хувьсан өөрчлөгдөж буй өнөө үед улсын онц чухал объектын хэвийн үйл ажиллагааг хангах нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг болсон дотоод аюулгүй байдалтай салшгүй холбоотой бөгөөд улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны онол, арга зүйн асуудлыг гүнзгийрүүлэн судлах бодит шаардлага байсаар байна. Тухайлбал Улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь нийгэм, төрийн байгууллын хөгжил, төрийн албаны тогтвортой байдал, төрийн эрх барих байгууллага буюу хууль тогтоох байгууллагын төлөвшил, эрх зүйг бүтээх, улс орны хууль сахиулах бодлогыг тодорхойлогч хэсгийн нэгдмэл байдал, улс орны эдийн засгийн чадавх зэрэг дотоод аюулгүй байдлыг бүрдүүлэгч үндсэн элементүүдээс хамаарах зүй тогтолтой. Эдгээр нь улс төрийн нөхцөл байдлаас шууд хамааран нөхцөлдөж байдаг учир улсын онц чухал объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны тогтолцоонд нөлөөлөх гадаад хүчин зүйлсэд улс төрийн нөхцөл байдлыг хамааруулан авч үзнэ.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Б.Батбаяр. Аюулгүй байдлын шинэ орчин, Монголын үүрэг оролцоо. Стратеги судалгаа 20 жилд. Эрдэм шинжилгээний бага хурлын эмхэтгэл. УБ., 2011.
2. Ч.Улаанхүү. Аюулгүй байдал. УБ., 2009.

3. Ч.Найдансүрэн Д.Содномгомбо. Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдал, түүнийг хангах зарим асуудал. УБ., 2000.
4. Ж.Энхбаяр. Аюулгүй байдлын олон талт асуудал. УБ., 2007.
5. Ж.Бор. В.Чулуунбат. Үндэсний аюулгүй байдлын онолын үндэс. УБ., 2012.
6. Д.Адъяабазар. Монгол Улсын дотоод аюулгүй байдлын эрсдэл бүхий зарим асуудал. Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын гадаад, дотоод орчны судалгаа, дүн шинжилгээ. УБ., 2014.
7. Н.Наранчимэг нар. Хүний аюулгүй байдал. УБ., 2009.
8. Карпов.В.И, Павлов.Д.Б. Основы теории обеспечения безопасности личности, общества, и государства. М., 2000.
9. Арилдий.Х. Мэдээллийн аюулгүй байдал-системийн шинжилгээ. Дотоод аюулгүй байдал сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. Үндэсний тагнуулын академи. УБ., 2011.
10. Батзориг.Б. Монголын криминологийн өнөөгийн байдал, чиг хандлага. Гэмт явдалтай тэмцэх төрийн бодлогын хэрэгжилт, чиг хандлага. Эмхэтгэл 2. УБ., 2013.